

Anna Grabowska*

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

 <https://orcid.org/0009-0000-3246-6946>e-mail: ania.grabowska010@gmail.com

Edukacja w XXI wieku. Barwna szkoła odpowiedzią na kryzys wyobraźni i kreatywności

https://doi.org/10.25312/kiw.26_angr

Streszczenie: Otoczeni jesteśmy uczniami – wizjonerami. Ich talenty pozostają nieodkryte między innymi w szkołach, które ograniczają fundusze na zajęcia kreatywne. Uczniowie w wyniku rutynizacji nauczania mają mniejszą szansę rozwijać kreatywność, której pobudzenie może nastąpić we właściwie przygotowanej przestrzeni. Wyodrębnione przez badaczy składniki kreatywności, takie jak wyobraźnia, sztuka i wolność, stają się motorem edukacji, pozwalają kształcić innowatorów, których umiejętności zapewniają możliwość wyróżnienia się na rynku. Niniejszy tekst stanowi dyskusję nad kryzysem kreatywności i wyobraźni, a także ich rolą w edukacji. Omówiono relację kreatywności i wiedzy oraz znaczenie sztuki w procesie zdobywania wiedzy i rozwoju dzieci. Autorka przywołuje kreatywne rozwiązania szkół, które są wykorzystywane na przykład w edukacji wczesnoszkolnej.

Słowa kluczowe: wyobraźnia, kryzys wyobraźni, kreatywność, wizjoner, sztuka, edukacja, edukacja przyszłości, wiedza, inteligencja emocjonalna

---

* Anna Grabowska – doktorantka w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w dyscyplinie nauk o komunikacji społecznej i mediach. Ukończyła studia II stopnia na kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna oraz studia I stopnia na kierunku zarządzanie kulturą i mediami na Uniwersytecie Jagiellońskim. Obecnie poszerza wiedzę kulturową, studiując sztukę mediów na Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu. W swoich badaniach porusza tematy związane z wpływem sztucznej inteligencji na sztukę i kulturę, edukacji kulturalnej w przestrzeni internetowej, a także komunikacji. Założycielka profilu edukacyjno-kulturowego „Historiasztukinasto”, którego celem jest szerzenie wiedzy o sztuce wśród różnych grup odbiorców.

„Najbardziej obawiam się śmierci mojej wyobraźni”
S. Plath, *Dzienniki 1950–1962*

Wprowadzenie

Wiek XXI niesie ze sobą zmiany w wielu obszarach działalności ludzkiej. Globalizacja przyspieszyła jedynie – obecny od lat sześćdziesiątych XX wieku – rozwój nowych technologii, wpływając zarazem na wizualizację komunikacji międzyludzkiej, ikonizację przekazu i prym języka potocznego. Wszystkie z wymienionych skutków miały udział w umasowieniu świata, „zalewając” społeczeństwo nadmierną ilością informacji i obrazów. Poprzez podążanie za utartymi mechanizmami proces wyrazu artystycznego i przyswajania wiedzy stał się pozbawiony kreatywności. Ponadto, jak zauważają w swoim artykule Mariusz Dąbrowski i Agnieszka Chęć-Małyszek:

W dzisiejszych czasach człowiek nieustannie bombardowany jest coraz większą ilością dźwięków i obrazów, które „zagłuszają” naturalny rozwój wyobraźni. Szybki postęp technologiczny, którego jesteśmy świadkami, nie pozostaje bez wpływu na rozwój twórczego myślenia, tworzy bariery ograniczające człowieka¹.

W wyniku wspomnianego przez autorów tekstu *Rola wyobraźni w procesie twórczym a zagrożenia współczesnego świata* rozwoju technologicznego zmienił się także rynek pracy, a co za tym idzie – wymagania i kompetencje niezbędne do osiągnięcia zatrudnienia. Firmy zaczęły jeszcze bardziej ze sobą konkurować o zdobycie dominującej pozycji, tym razem poprzez dostęp do informacji i innowacje, jak i nieszablonowe przedstawienie produktów dostępnych, w wersji podstawowej, w każdym możliwym sklepie. Co więcej, dynamiczny rozwój sztucznej inteligencji diametralnie odmienił sytuację rynkową, zwiększając obawy i zagrożenia zastąpienia pracowników inteligentnymi maszynami.

W wyniku wymienionych zmian zaczęto określać umiejętności, których od przyszłych pracowników wymagają organizacje, między innymi jako wizjonerstwo, nieszablonowe myślenie, otwarcie na zmiany, a także umiejętność działania w dynamicznym środowisku. Szukając potwierdzenia wyżej wymienionych założeń, można przywołać słowa Marii Plebańskiej, tworzącej rekomendacje dotyczące projektowania kreatywnych lekcji:

Świat potrzebuje bowiem teraz ludzi twórczych, otwartych na zmianę, potrafiących aktywnie z niej korzystać w kontekście realizacji celów indywidualnych i grupowych. Współczesny świat potrzebuje ludzi przełamujących schematy i stereotypy, potrafiących myśleć w sposób niestandardowy, łączyć w toku realizacji podejmowanych przez siebie działań wiedzę i umiejętności z różnych

---

¹ M. Dąbrowski, A. Chęć-Małyszek, *Rola wyobraźni w procesie twórczym a zagrożenia współczesnego świata*, „Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych” 2016, nr 12(1), s. 65.

dziedzin. Współczesny świat potrzebuje ludzi kreatywnych potrafiących tworzyć nowe rozwiązania w każdym aspekcie życia².

W obliczu wymienionych powyżej wyzwań obecnie w kontekście konkurencyjności „na czoło wysuwa się szczególnie rozwijanie kreatywności jako tej kompetencji, którą będzie bardzo trudno zastąpić sztuczną inteligencją”³.

Podążając za badaniami przeprowadzonymi oraz opisanymi w literaturze przedmiotu, można zauważyć, że za wykształcenie wyżej podanych umiejętności i cech rozwijanych w całym życiu człowieka w największym stopniu są odpowiedzialne szkoły. Wskazuje się na placówki edukacyjne, ponieważ dla rozwoju wspomnianych kompetencji szczególne znaczenie ma otoczenie człowieka w początkowym okresie jego życia. Maria Plebańska zauważa: „kreatywność powinna być zatem rozwijana już od najmłodszych lat, w szkole, a nawet w przedszkolu”. Autorka artykułu *Jak zaprojektować kreatywną lekcję?* stwierdza również w toku rozważań, że kreatywność powinna zostać na stałe wpisana w programy zajęć, a także w aktywności i umiejętności nauczycieli⁴. Druga z badaczek tego zagadnienia, Anna Mazur, tłumaczy konieczność występowania zajęć kreatywnych na wczesnych etapach edukacji tym, że tak zwany filtr sensoryczny działa sprawniej wtedy, kiedy stymulowanie wrażliwości percepcyjnej ma miejsce już we wczesnym dzieciństwie⁵.

W kontekście wyżej opisanych zjawisk warto zastanowić się, czy obecne szkoły potrafią sprostać wyzwaniom, które stawia przed nimi technologizowany świat. Alicja Pacewicz podkreśla, że szkoły w kolejnej dekadzie XXI wieku nie mogą już funkcjonować jak „fabryki produkujące «zestandaryzowanego ucznia»”⁶. Autorka tłumaczy to spostrzeżenie, potwierdzając powyższe założenia przede wszystkim faktem, że rynek pracy, który podlega nieustannym zmianom, oraz liczne wyzwania społeczne wymagają nowych umiejętności, zwłaszcza takich, które pozwolą się wyróżnić⁷. W obliczu wyżej wymienionych założeń warto także zastanowić się nad tym, jakich zmian powinny podjąć się placówki edukacyjne w celu lepszego przygotowania uczniów do zmierzenia się z opisaną przyszłością między innymi poprzez rozwój kreatywności.

---

² M. Plebańska, *Jak zaprojektować kreatywną lekcję?*, [w:] J. Fazłagić (red.), *Kreatywność w systemie edukacji*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019, s. 119.

³ J. Fazłagić, *Ocena kreatywności uczniów – wyzwanie dla systemu edukacji*, [w:] tegoż (red.), *Kreatywność w systemie edukacji*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019, s. 136.

⁴ M. Plebańska, *Jak zaprojektować kreatywną...*, dz. cyt., s. 123.

⁵ A. Mazur, *Rozwijanie wrażliwości percepcyjnej jako podstawowy element przygotowania do odbioru dzieła sztuki*, [w:] A. Boguszewska, A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 63.

⁶ A. Pacewicz, *Przestrzeń, w której dobrze się uczy. Jak to osiągnąć w naszej szkole?*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2021, s. 5, <https://szkoladlainnowatora.ceo.org.pl/wp-content/uploads/2021/06/Przestrze%C5%84-w-kt%C3%B3rej-dobrze-si%C4%99-uczy-A.-Pacewicz.pdf> [dostęp: 27.08.2024].

⁷ Tamże.

Metodologia pracy

Przedmiotem rozważań w niniejszej pracy jest kreatywna edukacja, w której istotną rolę odkrywa sztuka. Aby scharakteryzować kreatywną edukację, autorka najpierw zdefiniowała kreatywność, a następnie zidentyfikowała składające się na nią czynniki, takie jak sztuka, emocje i wyobraźnia. W toku rozważań zwrócono także uwagę na rolę nowych technologii w przekazywaniu wiedzy, jak również sformułowano potencjalne rozwiązania edukacyjne będące odpowiedzią na wyzwania XXI wieku.

Celem niniejszej pracy było zdefiniowanie kreatywności oraz określenie jej roli w rozwoju i edukacji dzieci z uwzględnieniem zmian, jakie zaszły na świecie w XXI wieku. Wymieniony cel główny został wzbogacony poprzez wyróżnienie przez autorkę celów pomniejszych, między innymi zidentyfikowanie czynników składowych kreatywności, kluczowych założeń jej dotyczących, czynionych w ostatnim czasie, czynników ją ograniczających, głównych przemian rynkowych, aktywności wzmacniających kreatywność stanowiących tak zwany trening kreatywności (w nawiązaniu do tradycyjnych oraz innowacyjnych metod nauczania), wskazanie źródeł wiedzy o kreatywnych technikach prowadzenia zajęć dla nauczycieli oraz scharakteryzowanie aktywności podejmowanych przez kreatywnych nauczycieli polskich.

Autorka, przygotowując zestaw pytań badawczych, prowadziła namysł nad hipotezą badawczą. Została ona sformułowana także po zapoznaniu się z wybraną literaturą przedmiotu. Ostatecznie postawiono hipotezę mówiącą, że tak zwana barwna szkoła (szkoła, w której pobudzana jest kreatywność między innymi poprzez sztukę, a przekazywana wiedza i zabawy rozwijają wyobraźnię) staje się odpowiedzią na kryzys wyobraźni i kreatywności.

Dla zrealizowania tego celu badań autorka sformułowala zestaw pytań badawczych. Odpowiedzi na nie stały się także niezbędne w potwierdzeniu hipotezy badawczej. Pytania badawcze uwzględniały zagadnienia kreatywności, wyobraźni, sztuki oraz kreacji przestrzeni edukacyjnej. Miały one charakter zarówno genetyczny (co pozwoliło między innymi na przedstawienie kontekstu zmian w edukacji), jak i funkcjonalny (co z kolei pozwoliło między innymi na wyznaczenie funkcji możliwych rozwiązań w wychowaniu przez sztukę). Poszukiwanie odpowiedzi na tak sformułowane pytania wzbogaciło badania dotyczące opisywanego tematu, a także ułatwiło kompleksowe zrozumienie zjawiska (pod względem zidentyfikowania czynników wywołujących konieczność zmian w edukacji, jak i między innymi scharakteryzowania kreatywnego nauczania). W czasie opracowywania pytań badawczych zwrócono uwagę na spojrzenie na kreatywną edukację z perspektywy zarówno uczniów, jak i nauczycieli.

Autorka niniejszego tekstu starała się w toku rozważań odpowiedzieć na następujące pytania badawcze:

Q1: Jak uczniowie odbierają tradycyjne techniki nauczania?

Q2: Jakie zmiany (na przykład społeczne) wpłynęły na konieczność uaktualnienia edukacji?

Q3: Jakie zmiany programów nauczania wpłynęły na rozwój wyobraźni odtwórczej i zaniżania roli sztuki w edukacji i kiedy one nastąpiły?

Q4: Jakie czynniki zagrażają rozwojowi kreatywności w szkole?

Q5: Jak wypracowane w przeszłości tradycyjne metody nauczania mogą obecnie hamować rozwój kreatywności?

Q6: Jakie aktywności wzmacniają zdolności kreatywne?

Q7: Jakie były i co mówiły pierwsze wzmianki o wychowaniu przez sztukę?

Q8: Jaka jest rola sztuki w edukacji?

Q9: W jaki sposób nauczanie przez sztukę wpływa na rozwój dzieci z niepełnosprawnościami?

Q10: Jakie znaczenie ma przestrzeń, w której odbywa się przekazywanie wiedzy?

Q11: Jakie kompetencje powinien posiadać kreatywny nauczyciel?

Q12: W jaki sposób nauczyciel może zdobywać wiedzę o innowacyjnych sposobach nauczania?

Q13: Czym charakteryzuje się tak zwana barwna szkoła?

Q14: Jakie metody nauczania i podejścia dydaktyczne są stosowane w barwnych szkołach?

Autorka poszukiwała odpowiedzi na powyższe pytania badawcze oraz uzasadnienia hipotezy badawczej zarówno na gruncie teoretycznym, jak i empirycznym. O wyborze metod badawczych do przedstawienia opisywanego tematu zadecydował cel rozważań, a także charakter, dostępnych w czasie przygotowywania pracy, badań autorów tekstów o kreatywnej edukacji. Poniżej zostały omówione metody i techniki badawcze, takie jak: krytyczna analiza literatury przedmiotu, autoetnografia, netnografia, obserwacja. Oprócz tego przeprowadzono wywiad indywidualny. Wykorzystanie wskazanych sposobów badań doprowadziło do ujęcia tematu zarówno z perspektywy uczniów, jak i nauczycieli, a następnie do stworzenia rekomendacji dla szkół.

Krytyczna analiza literatury miała na celu przedstawienie i zrozumienie dotychczasowego stanu badań. Została ona poprzedzona wyborem pozycji (zarówno książek, jak i artykułów naukowych) dotyczących roli sztuki w edukacji, zagadnienia kreatywności, wyobraźni, a także nowych technik i metod nauczania wzmacniających zdolności kreatywne. Literatura została przeanalizowana z uwzględnieniem kategorii kluczowych, które wyróżniła autorka, kierując się wskazanym wcześniej celem badań. Wnioski zostały uporządkowane w sekcje, według których następnie ułożona została konstrukcja niniejszego artykułu. Krytyczna analiza literatury pozwoliła zdefiniować zagadnienie kreatywności oraz wyodrębnić składające się na nią elementy, jak między innymi wyobraźnia. Ponadto poprzez skupienie się na identyfikacji problemów możliwe było wyróżnienie czynników wywołujących kryzys kreatywności i czynników wzmacniających tę umiejętność oraz skutków oddziaływania obydwu grup. Przegląd literatury doprowadził także do przedstawienia rozważań badaczy na temat obecnego stanu edukacji oraz ukazania naukowo potwierdzonych opinii przywoływanych

psychologów czy teoretyków sztuki. Analiza literatury była prowadzona przez autorkę pracy do momentu tak zwanego teoretycznego nasycenia.

Analiza literatury została następnie uzupełniona poprzez autoetnografię, która pozwoliła odwołać się do aktywności własnych autorki, skupionej wokół edukacji o sztuce każdej grupy odbiorców w postaci prowadzonego w internecie profilu *historiasztukinasto*. Obserwacja, a także zgromadzone w trakcie lat pracy materiały okazały się cennym zbiorem danych. Zastosowanie tej metody oraz obserwacji pozwoliło opisać założenia i efekty prowadzonego przez autorkę projektu edukacyjno-artystycznego, w którym wzięły udział dzieci w wieku od 2 do 13 lat. Projekt kreatywny był prowadzony w czasie pandemii COVID-19 w celu zapewnienia dzieciom dostępu do edukacji plastycznej i artystycznej w trakcie zamknięcia szkół oraz muzeów.

Autorka niniejszych rozważań posłużyła się także metodą netnografii. Obserwacji zostało poddane środowisko internetowe, ze szczególnym uwzględnieniem projektów edukacyjnych oraz kont nauczycieli kreatywnych na Instagramie. W poniższym opisie zostało wskazane jedno z najbardziej aktywnych kont o tej tematyce – *sztuka_dla_dzieci*, prowadzone przez Joannę Markisz, z którą autorka prowadziła rozmowy internetowe na temat roli sztuki w edukacji. Wskazane metody badawcze – autoetnografia oraz netnografia – pozwoliły na zebranie danych z własnych doświadczeń oraz pochodzących ze środowiska cyfrowego.

Powyższe wątki zostały uzupełnione wynikami indywidualnego wywiadu pogłębianego, który pozwolił na pogłębioną analizę perspektyw praktyków edukacyjnych. Wywiad został przeprowadzony przez autorkę pracy z nauczycielem Jakubem Tylmanem, laureatem Nagrody im. Ireny Sendlerowej z 2022 roku oraz autorem książek edukacyjnych i prowadzącym zajęcia edukacyjne w ramach programu *Pytanie na śniadanie*. Nauczyciel został wybrany ze względu na wieloletnie doświadczenie zawodowe oraz liczne wyróżnienia w opisywanych w poniższym tekście dziedzinach. Wywiad został przeprowadzony za pomocą narzędzia MS Teams według uprzednio przygotowanej listy pytań (kwestionariusza będącego narzędziem badawczym) na podstawie książki Jakuba Tylmana *Jak pokolorować szkołę*, z którą uprzednio zapoznała się autorka niniejszych rozważań. Wywiad został nagrany oraz zapisany w czasie transkrypcji. Odpowiedzi zostały następnie opracowane według wyróżnionych przez autorkę kodów.

Autorka wybrała wyżej wymienione metody i techniki badań między innymi w celu uzupełnienia danych dostępnych w literaturze przedmiotu o aktualny stan edukacji kreatywnej w świecie rzeczywistym i stworzenia możliwych rekomendacji dla nauczycieli i zarządzających placówkami edukacyjnymi. Na podstawie przedstawionego powyżej opisu zastosowanych metod i technik badawczych można stwierdzić, że autorka zdecydowała się zastosować podejście mieszane, łącząc elementy zarówno metodologii weryfikacyjnej, jak i heurystycznej. Stosując metodologię weryfikacyjną, autorka omówiła rolę szkół w odpowiedzi na kryzys kreatywności oraz wyobraźni, do której odnosiła się hipoteza badawcza. Ponadto stosując podejście heu-

rystyczne, skupiono się na odkrywaniu nowych cech i aspektów kreatywnej edukacji. Badając rolę sztuki, emocji, wyobraźni, a także nowych technologii, zidentyfikowano i opisano nowe możliwości i wyzwania, jakie stoją przed współczesną edukacją. Zastosowana metodologia pozwoliła stworzyć kompleksowy obraz badanego zjawiska i zagadnień związanych z kreatywną edukacją.

W pierwszej części pracy zdefiniowano na podstawie przeglądu literatury zagadnienie kreatywności oraz wyróżniono elementy składające się na jej rozwój. Dodatkowo autorka, podążając za badaczami kreatywnej edukacji, wylicza i opisuje zagrożenia sprzyjające postępowaniu kryzysu wyobraźni, identyfikując zarazem źródła kreatywności. W kolejnej, także teoretycznej części rozważań, następuje przywołanie opinii autorów literatury przedmiotu na temat obecnego stanu edukacji artystycznej i wychowania przez sztukę. W części empirycznej pracy autorka przywołuje badania dotyczące odbioru zajęć szkolnych przez dzieci i omawia własne badania przeprowadzone w postaci wywiadu indywidualnego, obserwacji, następnie opisuje rezultaty własnych inicjatyw edukacyjnych skierowanych do dzieci.

Przeprowadzone pod koniec badań porównanie zgromadzonych danych pozwoliło autorce stworzyć rekomendacje dla placówek edukacyjnych. Zostały one wzbogacone poprzez wymienienie metod i technik wzmacniających zdolności kreatywne dzieci i młodzieży między innymi poprzez ćwiczenie wyobraźni i edukację artystyczną w odpowiednio do tego przygotowanej przestrzeni.

O kreatywności

Kreatywnością Abraham Maslow nazwał „radość i otwarcie się na doświadczanie”⁸. Mówiąc o niej, można założyć, że jest to także zdolność do tworzenia nowych rozwiązań. Jak zauważono w literaturze przedmiotu, na kreatywność składają się inne umiejętności oraz czynniki, takie jak wyobraźnia, twórczość plastyczna czy doświadczane emocje. Aby udoskonalać zdolności kreatywne, niezbędne jest zatem wzmacnianie oddziaływania wymienionych elementów składowych, między innymi rozwój wyobraźni (która kształtuje osobowość twórczą, a jej rozwój zakłada z kolei zdobycie zdolności do przewidywania, odtwarzania oraz przedstawienia tego, co może nie istnieć w świecie rzeczywistym)⁹ czy umiejętności plastycznych.

W obliczu wspomnianych we wprowadzeniu do niniejszego tekstu przemian technologicznych kreatywność zdaje się ulotna, kiedy nie jest właściwie pielęgnowana. Zdolności kreatywne rozwijają się także wolniej, jeśli ich pobudzenie nie zaczyna się

---

⁸ A. Klimowicz, *Sam trening kreatywności nie wystarczy... Uwagi o wspieraniu kreatywności w szkole*, [w:] J. Fazlagić (red.), *Kreatywność w systemie edukacji*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019, s. 164.

⁹ B. Sieradzka-Baziur, *Wyobraźnia jako pojęcie*, [w:] A. Królikowska, M. Łątkowski, B. Topij-Stempińska (red.), *Dzieło chwali mistrza*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, s. 197.

już w początkowych okresach życia dziecka. Jak zauważa Dorota Jankowska w artykule *Trajektorie rozwoju wyobraźni twórczej w dzieciństwie*, to właśnie w wieku 6–7 lat i następnie 10–12 lat następuje kryzys wyobraźni¹⁰. W pierwszym ze wskazanych okresów dzieci stają się bardziej uważne w poszukiwaniu autorytetów czy przestrzeganiu regulaminów i zasad. W tym czasie rezygnują często z twórczej i spontanicznej zabawy na rzecz zdyscyplinowanego zachowania w szkole. W okresie drugim (10–12 lat) wzmacnia się potrzeba akceptacji przez rówieśników, przez co dzieci, wcześniej wolne i kreatywne, teraz podporządkowują się powielanym wzorcom. Ponadto kryzys kreatywności w czasie rozpoczęcia szkoły podstawowej może wynikać ze stresu oraz trudności, jakie dzieci napotykają w związku ze zmianą środowiska edukacyjnego i przejściem na wyższy poziom zdobywania wiedzy¹¹. Można zauważyć, że w momencie, kiedy wyobraźnia zostaje zastąpiona schematycznym myśleniem, skłonności do kreatywnego rozwiązywania problemów słabną.

Opisany powyżej kryzys kreatywności potwierdzają także wyniki badań, które opisuje Marta Walewska w rozdziale *Twórczość uczniów I etapu edukacji w opinii nauczycieli*. Rezultaty wspomnianej analizy pokazują, że uczniowie osiągają coraz gorsze wyniki w testach twórczości w kolejnych latach nauki szkolnej¹².

Czynniki wywołujące kryzys kreatywności

Zasady i regulaminy

Środka zapobiegawczego na opisane ograniczenie rozwoju kreatywnego należy w pierwszej kolejności szukać poprzez zdefiniowanie podstawowych przyczyn tego kryzysu. Jako pierwszy z powodów badacze zagadnienia wskazują zasady i regulaminy. Ich negatywny wpływ na wyobraźnię i kreatywność potwierdził Morris Stein przywołany przez Wiktorię Kabat w jej pracy *Nauczanie poprzez sztukę jako metoda wychowawcza i terapeutyczna dzieci zdrowych oraz dotkniętych niepełnosprawnością intelektualną*. Amerykański psycholog stwierdził, że społeczeństwa, w których często używa się wyrażen typu *nie wolno, nie powinno się, nie trzeba*, charakteryzują się ograniczoną wolnością zadawania pytań i zanikającą autonomią. Bariery te mogą według badacza prowadzić w przyszłości do trudności w normalnym funkcjonowaniu, a także zniechęcać do właściwego poznawania otoczenia i uczestniczenia w różnych aktywnościach¹³. Podobnie jak zauważa przywoływana już Maria Plebańska, ograniczenie kreatywności stanowić może znużenie oraz brak zaangażowania uczniów w proces dydaktyczny, które wynikają z niewłaściwego sposobu prowadzenia zajęć – między

¹⁰ D. Jankowska, *Trajektorie rozwoju wyobraźni twórczej w dzieciństwie*, Wydawnictwo Liberi Libri, Warszawa 2019, s. 85.

¹¹ Tamże, s. 81.

¹² M. Walewska, *Twórczość uczniów I etapu edukacji w opinii nauczycieli*, [w:] A. Karpińska, W. Wróblewska, P. Remża (red.), *Edukacja zorientowana na ucznia i studenta*, Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2021, s. 220.

¹³ W. Kabat, *Nauczanie przez sztukę jako metoda wychowawcza i terapeutyczna dzieci zdrowych oraz dotkniętych niepełnosprawnością intelektualną*, „Zbliżenia Cywilizacyjne” 2016, nr XII(3), s. 76.

innymi odwoływania się nauczycieli do samych informacji teoretycznych czy z braku zróżnicowania przekazywanych treści¹⁴.

Wartościowanie wiedzy

Kolejnym z wrogów kreatywnej edukacji jest tak zwana ocenoza, która przejawia się poprzez kult egzaminów, co można potwierdzić za Janem Fazlagiciem myślą mówiącą, że: „systemy edukacji na świecie są teraz powszechnie krytykowane z powodu zbytniego przywiązania do egzaminów lub niemal ich «kultu»”¹⁵. Nieustanne wartościowanie poziomu wiedzy nie dopuszcza do bezkonsekwentnego czynienia błędów, co niejednokrotnie jest karane złym stopniem. Zjawisko to stanowi zaprzeczenie naturalnej nauki poprzez doświadczenie czy pomyłki, które jednak powinny być wyraźnie dopuszczane przez nauczyciela, jednak w sposób, który nie zniechęci ucznia do dalszych poszukiwań. System ocen wzmaga rywalizację między dziećmi, także stanowiąc czynnik hamujący rozwój wyobraźni i możliwość kreatywnego działania. Anna Klimowicz, konstruując uwagi o wspieraniu kreatywności w szkole, podkreśla, że z opisanego wyżej powodu należałoby ograniczyć napędzanie rywalizacji między uczniami i porównywanie ich. Autorka zauważa, że nauczyciele powinni zaakceptować fakt, że każde dziecko ma inne zdolności oraz możliwości intelektualne, a sam wysiłek podjęty przy wykonywaniu zadania może okazać się cenniejszy niż jego ostateczny efekt¹⁶.

Czas

Na samym końcu rozważań dotyczących czynników wzmacniających kryzys kreatywności jako jedno z podstawowych ograniczeń wyobraźni należy zdefiniować także czas, którego nieustannie jest za mało na realizację twórczych zadań. Jak wskazują liczni praktycy – kreatywni nauczyciele, przyczyną tego zjawiska mogą być przeładowane podstawy programowe, które trzeba zrealizować.

Na podstawie powyższych spostrzeżeń można zatem zauważyć, że stres, nauka na pamięć, nieskończona liczba zasad ograniczających poszukiwanie „własnej” wersji siebie czy, jak zauważa Anna Klimowicz, mała liczba twórczych nauczycieli nieposiadających kompetencji technologicznych wzmacniają wspomniany kryzys kreatywności. Warto jednak podkreślić, że czas na zabawę, ciekawość świata, stawianie nieskończonej liczby pytań, a także rozwój języka to właśnie aktywności, które szkoły mogą wykorzystać i rozwijać, przyzwyczajając uczniów do treningu kreatywności.

¹⁴ M. Plebańska, *Jak zaprojektować kreatywną...*, dz. cyt., s. 120.

¹⁵ J. Fazlagić, *Ocena kreatywności uczniów...*, dz. cyt., s. 150.

¹⁶ A. Klimowicz, *Sam trening kreatywności...*, dz. cyt., s. 167.

Czynniki wzmacniające kreatywność – źródła kreatywności

Kreatywność nauczycieli

Kontynuując rozważania podjęte w poprzednim podrozdziale, należy zauważyć, że osobą, która ma największy wpływ na wzmacnianie oddziaływania pozostałych źródeł kreatywności (opisanych w kolejnej części akapitu), jest nauczyciel. Jak już wspomniano, nauczyciel może ograniczać swoją postawą rozwój kreatywności dzieci, jednak może ją także wzmacniać. Przywołana badaczka Anna Klimowicz stwierdza, że zazwyczaj nauczyciele, koncentrując się na utrzymywaniu dyscypliny oraz wypełnianiu testów według schematu, stosują nauczanie tradycyjne, między innymi zadając duże ilości pracy domowej. Autorka tekstu *Sam trening kreatywności nie wystarczy... Uwagi o wspieraniu kreatywności w szkole* podkreśla, że osoby preferujące ten sposób organizacji zajęć mogą także czuć się odpowiedzialne za porażki ucznia, które z kolei mogą prowadzić do obniżenia pozycji szkoły w rankingach. Tacy nauczyciele odrzucają też wprowadzanie zmian ze względu na brak czasu i konieczność przygotowywania podopiecznych do egzaminów. Z wymienionego powodu wynika także przyczyna niestosowania metod aktywizujących mimo ich znajomości przez osoby prowadzące lekcje. Na samym końcu rozważań Anna Klimowicz przyznaje, że „nauczyciele nie są przygotowani, aby być trenerami czy też coachami swoich uczniów”¹⁷. Należy jednak zauważyć, że nauczyciele nie zostali przygotowani do tego, aby być właściwymi trenerami czy coachami swoich uczniów.

Można zatem wnioskować, że mówiąc o rozwoju kreatywności, nie można pominąć kluczowej roli samych nauczycieli¹⁸. Dlatego ich postawa także wymaga zmiany.

Wspomniana zmiana może nastąpić poprzez właściwe przygotowanie nauczycieli do edukacji kreatywnej. Odpowiedzią na tę potrzebę mogą stać się wskazywane przez autorów literatury przedmiotu szkolenia. Nauczyciel może także czerpać wiedzę na temat technik rozwijania kreatywności i wyobraźni z poradników czy internetu ze względu na szeroką dostępność literatury dotyczącej rozwijania twórczego myślenia, efektywnego nauczania, organizowania kreatywnych i ciekawych zajęć oraz zabaw twórczych. Wydawnictwa edukacyjne w odpowiedzi na coraz wyższe wymagania rynkowe tworzą poradniki dla nauczycieli zawierające nawet szczegółowe scenariusze lekcji¹⁹.

Nauczyciel może zatem stać się na nowo otwarty, tolerancyjny i kreatywny, co nie wyklucza bycia wymagającym. Jednak może on proponować „swoim uczniom taką formę uczenia się, przy jakiej dobrze się bawią”²⁰. Anna Klimowicz zauważa, że taka osoba stanie się „twórczym trenerem”, który z łatwością rozpozna talent u ucznia i pomoże mu w osiągnięciu celu i rozwijaniu wiedzy. Taka umiejętność wy-

¹⁷ Tamże, s. 165.

¹⁸ J. Fazlagić, *Ocena kreatywności uczniów...*, dz. cyt., s. 149.

¹⁹ A. Klimowicz, *Sam trening kreatywności...*, dz. cyt., s. 167.

²⁰ Tamże.

maga oczywiście wysiłku nauczyciela, a przede wszystkim rozwijania także jego kreatywności²¹.

Pracę w szkołach XXI wieku, jak wynika z literatury przedmiotu, powinien zatem podjąć nauczyciel wspierający, posiadający szeroką gamę kompetencji z zakresu: pedagogiki, psychologii, plastyki czy wiedzy o sztuce²². Wskazane umiejętności objawić się mogą na przykład poprzez docenianie każdego przejawu oryginalności, brak krytyki w stosunku do dzieci, zadawanie im pytań pobudzających wyobraźnię, nagradzanie nietuzinkowych odpowiedzi, uczenie współpracy, uzasadnianie ocen i dawanie przestrzeni do popełniania błędów²³. Ponadto, jak podkreśla Barbara Niścior, ważne jest, aby odpowiednio wyszkolony i przygotowany do szerzenia wiedzy nauczyciel rozumiał „rolę wychowania poprzez sztukę dla rozwoju jednostki i społeczeństwa”²⁴, ponieważ – powracając do identyfikacji źródeł kreatywności – oprócz emocji i wyobraźni ważne są także sztuka i aktywność plastyczna.

Rozwiązania edukacyjne – metody i techniki kreatywnego nauczania

Opisana zmiana nastawienia nauczycieli nie jest jedynym wyzwaniem wynikającym z potrzeby transformacji edukacji. Jak wspomniano powyżej, także wiele innych czynników wzmacnia kreatywność, na przykład emocje i wyobraźnia. Przywoływana badaczka Maria Plebańska zauważa, że kreatywne lekcje są okazją do budowania kreatywności, ale też rozwijania umiejętności wykorzystywania wyobraźni i jej pobudzania²⁵. Jedną z możliwości kształtowania tych zdolności może być podejmowanie aktywności związanych ze sztuką.

Nieznany jeszcze powszechnie rozwiązaniem edukacyjnym angażującym w nauce wyobraźnię jest metoda STEAM, która stanowi połączenie technologii, nauki i sztuki. Jej celem, jak wskazuje Maria Plebańska, jest aktywizowanie wszystkich obszarów mózgu ucznia – co z kolei zakłada pełne wykorzystanie jego potencjału. Dzieje się tak dlatego, że metoda STEAM stawia na naukę projektową. Uczniowie kształcą się poprzez wykonywanie projektów, których tematyka dostosowywana jest do innowacji ze świata. Podczas realizacji projektu należy wziąć także pod uwagę ryzyko, eksperymentalne uczenie czy poszukiwanie twórczych rozwiązań problemów. Oczywiście, środkiem pośrednim do osiągnięcia celu jest również aktywna współpraca.

---

²¹ Tamże, s. 166.

²² J. Skutnik, *Wychowanie w sztuce jako koncepcja edukacji kulturalnej dziecka*, [w:] K. Olbrycht (red.), *Edukacja kulturalna: wybrane obszary*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004, s. 102.

²³ M. Walewska, *Twórczość uczniów I etapu...*, dz. cyt., s. 222.

²⁴ B. Niścior, *Projekty artystyczno-edukacyjne jako przedmiot kształcenia na studiach plastycznych przygotowujących do zawodu nauczyciela*, [w:] A. Boguszewska, A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 151.

²⁵ M. Plebańska, *Jak zaprojektować kreatywną...*, dz. cyt., s. 132.

Wszystkie założenia metody STEAM wydają się spełniać opisane we wprowadzeniu do niniejszej pracy wymagania rynkowe XXI wieku²⁶.

Poza STEAM twórczym rozwiązaniem, które jest uważane za „wzmacniacz” aktywności półkuli mózgu dzieci, odpowiedzialnej za kreatywność, może być *design thinking*. Aktywności wykorzystujące techniki myślenia projektowego zakładają między innymi organizowanie burzy mózgu, co z kolei świadczy o kreowaniu atmosfery wolnej, a zarazem naturalnej dla tego typu procesów twórczych, o której wielokrotnie wspominają kreatywni nauczyciele. Potwierdzenia na realizację wymagań rynkowych XXI wieku w tym przypadku można szukać w działaniach firmy IDEO, która za najważniejszą metodę kreowania produktów uważa właśnie *design thinking*.

Należy także zauważyć, że poprzez kontakt z naturą, lekcje na świeżym powietrzu, zabawę ze zwierzętami czy gry plenerowe uczniowie wiążą naukę nie tylko z klasą i ławkami. Zdobywają oni umiejętności w rzeczywistym, dynamicznym świecie, co w przyszłości może im pomóc szybciej reagować na zmiany. Nawiązując do tej formy aktywizacji, warto wspomnieć o niecodziennej inicjatywie jednego z kreatywnych polskich nauczycieli, Jakuba Tylmana. Pedagog zorganizował w ogródku szkoły, w której pracuje, dom żywego renifera. Zwierzę przebywa tam do tej pory, wielokrotnie będąc obiektem radości dzieci podczas zajęć.

Tytułowa kreatywność może zostać pobudzona także poprzez różnego rodzaju gry edukacyjne, tworzenie map mentalnych oraz – często ostatnio wspominany – kontakt z kulturą i sztuką. Szkoły, które realizują edukację poprzez sztukę, stają się w obecnych czasach obiektem zainteresowania, jak i źródłem inspiracji dla nauczycieli czy zarządzających szkołami. Wspomniane osoby pragną wprowadzać w swoich placówkach edukacyjnych zajęcia przygotowujące uczniów do zdobycia umiejętności przyszłości.

Rola sztuki w edukacji

Rola sztuki wydaje się niezastąpiona w życiu człowieka, który nazwany został stworzeniem estetycznym – *homo aestheticus* – jako istota, w której naturze „zakorzeniona jest potrzeba piękna, potrzeba artystycznej twórczości i artystycznej ekspresji”²⁷. W odpowiedzi na to spostrzeżenie coraz więcej badaczy prowadzących namysł nad kondycją szkół odwołuje się do zagadnienia edukacji przez sztukę. Jolanta Skutnik w pracy *Wychowanie w sztuce jako koncepcja edukacji kulturalnej dziecka* podkreśla, że pojęcie wychowanie przez sztukę zostało sformułowane już w latach czterdziestych XX wieku. Zagadnienie to zakładało ujęcie sztuki jako narzędzia, które kształtuje „człowieka renesansu” – wszechstronnie uzdolnionego. Twórcą opisanych założeń był angielski teoretyk sztuki Herbert Read, autor pracy *Wychowanie przez sztukę*. Ba-

²⁶ Tamże, s. 127.

²⁷ A. Boguszewska, *Przeszłość i przyszłość polskiej edukacji plastycznej – jej znaczenie dla współczesności*, [w:] A. Boguszewska, A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 19.

dacz wspominał, że jedynie poprzez wprowadzenie sztuki w działania edukacyjne jest możliwe przywrócenie równowagi psychicznej człowieka poddanego oddziaływaniu bodźców „pędzącej cywilizacji”. Tak ukształtowany uczeń byłby w stanie żyć zarówno w sposób twórczy, jak i ekspresyjny²⁸.

Jak zauważono w powyższej myśli, szeroko pojęte aktywności artystyczne potrafią stworzyć przestrzeń kreatywnej, wolnej nauki, co więcej, pozwalają uczniom zdobyć praktyczne umiejętności. Ponadto tworzenie sztuki, jak i słuchanie o niej wymaga przede wszystkim wyobraźni i wrażliwości na otoczenie. Wielu naukowców łączy zatem edukację poprzez sztukę z budowaniem inteligencji emocjonalnej. Ta z kolei zakłada zdobywanie wiedzy poprzez doświadczenie.

Sposobem na lepsze przyswojenie przez ucznia wiedzy teoretycznej mogą być między innymi lekcje plastyki. Niestety, jak wskazują badania, szkoły w ostatnim czasie ograniczają fundusze na ten cel. Tymczasem zajęcia z plastyki okazują się coraz bardziej istotne, ponieważ zakładają kształtowanie umiejętności twórczego działania, wyrażania własnych myśli czy przeżyć, których dzieci niejednokrotnie nie umieją przekazać w żadnej innej formie. Opisany problem może w szczególności dotyczyć osób z różnego rodzaju niepełnosprawnościami.

Jest wiele form zajęć plastycznych. Jak wskazują badacze kreatywnej szkoły, nie muszą one być powszechnie znanymi lekcjami rysowania na przykład komiksu. Wzrasta popularność aktywności twórczej, takiej jak sensoplastyka, której wykorzystanie pozwala dzieciom już od najmłodszych lat budować doświadczenie poprzez dotyk materiałów malarskich, malowanie dłońmi, wzmacniając doświadczenie kolorów i faktur. Jest to zatem jeden z innowacyjnych sposobów na edukację – chociażby poprzez nieograniczoną wolność brudzenia się na skutek malowania spontanicznego czy malowania całymi dłońmi, co podkreśla Wiktoria Kabat w artykule *Nauczanie przez sztukę jako metoda wychowawcza i terapeutyczna dzieci zdrowych oraz dotkniętych niepełnosprawnością intelektualną*²⁹. W sensoplastyce dużą rolę odgrywa także eksperymentowanie, które zdaniem Wiktorii Kabat ma wymiar pozytywny nie tylko dla starszych dzieci, ale również tych dopiero zaczynających przygodę z edukacją. Maluch, który używa kredek, zdobywa umiejętność chwytania, regulując tym samym nacisk mięśniowy, ćwiczy dłonie i palce³⁰. Sensoplastyczne zajęcia rezonują zatem z założeniami metody STEAM zakładającymi aktywizowanie wszystkich obszarów mózgu. W tym przypadku następuje stymulacja wszystkich zmysłów, a „polisensoryczna stymulacja jest warunkiem sprawności procesów percepcji, uczenia się i poznawania rzeczywistości przez dziecko”³¹.

Oprócz opisanego powyżej doświadczenia materiałów malarskich i procesu tworzenia warto zauważyć, że sztuka pozwala na poszerzanie wiedzy i ułatwia jej

²⁸ J. Skutnik, *Wychowanie w sztuce...*, dz. cyt., s. 102.

²⁹ W. Kabat, *Nauczanie przez sztukę...*, dz. cyt., s. 70.

³⁰ Tamże, s. 75.

³¹ A. Mazur, *Rozwijanie wrażliwości percepcyjnej...*, dz. cyt., s. 64.

zdobywanie. Wprowadzenie aktywności twórczych powoduje, że dziecko uczy się spontanicznie, nie zauważając nawet trudności przekazywanej wiedzy³². Na potwierdzenie tej tezy można odwołać się do fragmentu artykułu Teresy Wilk, która tłumaczy:

Już w średniowieczu podkreślano, że [sztuka] ma nie tylko urzekać swym pięknem, ale ma też uczyć. Święty Grzegorz Wielki pisał: „Obraz jest w tym celu wystawiany w kościele, aby ci, co nie umieją czytać, przynajmniej patrząc na ściany, czytali na nich to, czego nie mogą czytać w książkach³³.”

Sztuka jest dziedziną, która może rozwijać umiejętności czy pomagać przekazywać wiedzę należącą do wielu innych obszarów. Jak zauważa Jolanta Skutnik, jest ona często obecna w innych dziedzinach kultury, takich jak: nauka, technika, praca, polityka, zdrowie, ekologia, filozofia i religia³⁴. Ponadto liczne projekty artystyczno-edukacyjne „promują sztukę jako dziedzinę dającą przestrzeń do osobistego rozwoju jednostki oraz kultury”³⁵. Wymieniony rozwój osobisty zakłada z kolei możliwość rozwoju kulturalnego – lekcje plastyki mogą bowiem przyjmować formę wycieczki czy lekcji muzealnej, co wskazuje, że dzieci uczą się także interakcji ze sztuką w miejscu jej przechowywania. Uczniowie mogą zatem zyskać nawyk odwiedzania muzeów. To spostrzeżenie staje się szczególnie istotne, jeśli zrozumiemy, że opisane lekcje często okazują się jedyną możliwością kontaktu ze sztuką oraz zdobycia umiejętności jej odbioru, ale także tworzenia kultury³⁶.

Analizując rolę sztuki w edukacji, nie można pominąć jej znaczenia terapeutycznego. Opisywana przez autorów literatury przedmiotu arteterapia, oznaczająca terapię poprzez sztukę, staje się nową, osobną dziedziną, stanowiącą przedmiot studiów uniwersyteckich. Podstawowym założeniem tej formy wykorzystania sztuki jest rozładowywanie emocji, których dziecko w wielu przypadkach nie ma jak uzewnętrznić w inny sposób niż poprzez kreatywne, dynamiczne działania. Anna Boguszewska w rozdziale *Podstawy planowania aktywności artystycznej dzieci i młodzieży* wspomina, że to właśnie aktywność plastyczna niweluje napięcia emocjonalne poprzez rozładowywanie ich w dynamicznych, twórczych formach nauki i zabawy³⁷.

³² M. Tytko, *Wychowanie artystyczne dzieci i młodzieży a kultura plastyczna*, [w:] A. Boguszewska, A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 15.

³³ T. Wilk, *Spotkania ze sztuką: przestrzeń wychowania i socjalizacji człowieka*, „Pedagogika Społeczna” 2018, nr 1(67), s. 60.

³⁴ J. Skutnik, *Wychowanie w sztuce...*, dz. cyt., s. 79.

³⁵ B. Niścior, *Projekty artystyczno-edukacyjne...*, dz. cyt., s. 164.

³⁶ A. Boguszewska, *Radość tworzenia. Znaczenie plastycznych zajęć pozalekcyjnych*, [w:] A. Boguszewska, A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 165.

³⁷ *Taż*, *Podstawy planowania aktywności artystycznej dzieci i młodzieży*, [w:] A. Boguszewska, A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 119.

Arteterapia ma także odniesienie do osób zmagających się z różnego rodzaju niepełnosprawnościami; kontakt ze sztuką to istotny czynnik „autorehabilitacyjny dla osób z niepełnosprawnością intelektualną”³⁸. Osoby niepełnosprawne często mają problemy z komunikowaniem. Działania plastyczne stanowią wówczas pomost do budowania komunikatów i niejednokrotnie stają się jedyną formą nawiązywania więzi z dzieckiem z niepełnosprawnością, w przypadku którego nie jest możliwe konkretne przekazanie myśli ani uczuć³⁹. Sztuka czy obraz stanowią zatem ekwiwalent słów, umożliwiając komunikację, a zarazem będąc antidotum na poczucie odosobnienia osób z niepełnosprawnością w „pędzącym świecie”. Wyobraźnia pozwala im przebieść się w inny, lepszy świat, co potwierdzają słowa brytyjskiego psychologa Tony’ego Attwooda: „dzieci z zespołem Aspergera często wytwarzają sobie własny wyobrażony świat, gdy nie rozumieją czegoś w świecie realnym lub kiedy nie są rozumiane”⁴⁰.

W sztuce dostrzeżono również swoisty sposób na szybsze leczenie chorób. Barbara Kownacka, autorka tekstu *Piękna idea*, stwierdza, że zajęcia plastyczne są w stanie wzmocnić efekty leczenia dysleksji, rehabilitacji osób z uszkodzonymi częściami ciała, ale także zachęcać do działania osoby nieśmiałe i bierne społecznie⁴¹. Badaczka wskazuje, że zabawy twórcze wykorzystuje się w leczeniu osób chorych na nowotwory i dotkniętych porażeniami neurologicznymi⁴². Niemały jest pozytywny wpływ dzieł sztuki na samopoczucie chorych, którzy zmagając się z licznymi problemami, odnajdują spokój w otaczających ich kojących barwach i pięknie. Co więcej, „dzieło sztuki przenosi często wyobraźnię patrzącego poza cztery ściany i stwarza inną rzeczywistość”⁴³. W tym kontekście warto przeanalizować wpływ przestrzeni na edukację.

Barwna kreatywna szkoła – edukacyjna przestrzeń

Autorzy literatury przedmiotu dotyczącej kreatywnej szkoły zwracają w swoich rozważaniach szczególną uwagę na rolę otoczenia i przestrzeni, w której następuje wymiana wiedzy (przede wszystkim szkolnej). Wygląd pomieszczenia, w którym znajduje się dziecko, wydaje się oddziaływać nie tylko na jego samopoczucie, ale także na koncentrację podczas nauki. Niektóre z pomieszczeń mogą być kreowane w taki sposób, aby stworzyć wrażenie wolnej strefy zachęcającej do eksperymentów i zabawy na przykład z wykorzystaniem aktywności plastycznej. Kolejnym aspektem wartym rozważenia jest wyposażenie przestrzeni edukacyjnej w najnowszy, niezbędny do zdobywania kompetencji przyszłości, sprzęt komputerowy.

³⁸ Tamże.

³⁹ M. Mańko, *Rola arteterapii w procesie rozwoju dzieci i młodzieży*. Centrum Arteterapii w Górowie Iławieckim, Praca magisterska, Politechnika Gdańska, Gdańsk b.r., s. 80.

⁴⁰ D. Jankowska, *Trajektorie rozwoju wyobraźni...*, dz. cyt., s. 45.

⁴¹ B. Kownacka, *Piękna idea*, „Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy” 2015, nr 1, s. 25.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże.

Niektóre z obserwowanych przez autorkę kreatywnych szkół (między innymi Szkoła Podstawowa im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Śremie) nazywają szkolne klasy laboratoriami. Te stają się miejscami doświadczeń i eksperymentów. Kreatywny nauczyciel Jakub Tylman (z którym autorka tej pracy przeprowadziła wywiad) zauważa, że w szkole powinno być miejsce zarówno na koncentrację (szkolne klasy malowane na pastelowe, szare, uspokajające kolory), jak i na zabawę czy zdobywanie doświadczeń praktycznych. Przywołany autor w swojej publikacji *Jak pokolorować szkołę* wspomina, że w jego placówce znajdują się pracownia cukiernicza, w której dzieci, przygotowując wypieki, uczą się matematyki, a także pracownia Lego czy komputerowa. Całość uzupełniają barwne korytarze ze ścianami ozdobionymi motywami graffiti⁴⁴. Dekoracja tych miejsc pozwala uczniom na kreatywny rozwój, a aktywności plastyczne – na zdobycie umiejętności praktycznych.

Poza opisanymi wyżej sposobami uatrakcyjniania szkolnych przestrzeni w literaturze znajdziemy wiele innych przykładów pokazujących, jak można urozmaicić miejsce zdobywania wiedzy. Jednym z nich może być zbudowanie „multimedialnego domku” pokrytego odpornym materiałem, „po którym można pisać i rysować [...]”⁴⁵. Ważne, aby przestrzeń i atmosfera w trakcie przekazywania wiedzy zachęcały dzieci do podejmowania naukowych i twórczych prób oraz dawały możliwość popełniania błędów. To przyczyni się do tego, że uczniowie będą z przyjemnością przychodzili do szkoły każdego dnia.

W kreacji przestrzeni dużą rolę odgrywa kolorystyka pomieszczeń. W zależności od doboru barw, wnętrza mogą zarówno uspokajać, jak i pobudzać aktywność dzieci. Jak zauważa Anna Klimowicz, należy wprowadzić do sal kolorystykę, która sprzyja wydajności, równocześnie oddziałując na wyobraźnię dziecka. Wspomniana badaczka stwierdza, że kreatywność najbardziej stymulują pastelowe zielenie oraz kolor niebieski⁴⁶. Zagadnienia łączenia oraz oddziaływania barw w oczywisty sposób łączą się także z koncepcjami artystycznymi i szeroko pojętą sztuką. Rolę sztuki w edukacji omówiono już we wcześniejszych częściach rozważań, jednak kolejnym sposobem włączenia jej do procesu edukacji i rozwoju kreatywności jest wykorzystanie jej teorii do dekoracji pomieszczeń. W tym kontekście warto jednak zadbać o to, by miała ona dodatkowy wymiar indywidualny. Jedną z ciekawych oraz efektywnych form personalizacji jest dekorowanie ścian dziełami sztuki, których autorami są sami uczniowie. Proces ten prowadzi do zwiększenia poczucia satysfakcji z pracy, kontroli, a także zaangażowania dzieci⁴⁷.

⁴⁴ J. Tylman, *Jak pokolorować szkołę*, Mamina, Warszawa 2023, s. 150.

⁴⁵ A. Pacewicz, *Przestrzeń...*, dz. cyt., s. 11.

⁴⁶ A. Klimowicz, *Sam trening kreatywności...*, dz. cyt., s. 167.

⁴⁷ A. Pacewicz, *Przestrzeń...*, dz. cyt., s. 12.

Stan obecny

Zmiana programu nauczania

Pomimo licznych, wizjonerskich rozwiązań przydatnych w kreowaniu barwnej szkoły i edukacji przywoływani w niniejszym artykule badacze opisują także obecny stan kreatywnej edukacji artystycznej. Anna Boguszewska w tekście *Przeszłość i przyszłość polskiej edukacji plastycznej – jej znaczenie dla współczesności* przywołuje rezultaty przeprowadzonych w czasie ostatnich dziesięciu lat eksperymentów dotyczących ofert programowych. Dokonana przez badaczkę analiza ukazuje, że wpłynęły one niekorzystnie na realizację wychowania estetycznego w szkołach, co wynika także z faktu ograniczenia czasu na zajęcia plastyczne, będącego częścią omawianych zmian⁴⁸.

Powyższe rozważania warto uzupełnić innymi przykładami ograniczania wychowania estetycznego w szkołach. Przede wszystkim nastąpiły zmiany w programie zajęć plastycznych, których waga jako przedmiotu szkolnego została zaniżona. Anna Boguszewska zauważa, że taka ocena plastyki następuje rokrocznie od 1999 roku. W wyniku przeprowadzonej w tamtym czasie reformy szkolnej przedmiot plastyka uległ poważnej zmianie programowej. Okazała się ona degradująca w skutkach dla edukacji artystycznej w polskich szkołach⁴⁹. Na skutek ograniczenia aktywności twórczej oraz przeładowania podstawy programowej sztuka zostaje odczytywana jako przedmiot mniej wartościowy i potrzebny niż pozostałe dziedziny wiedzy⁵⁰.

Kwalifikacje nauczycieli

Opisana powyżej degradacja roli sztuki w edukacji ma swoje znamiona także w odniesieniu do zakresu kwalifikacji obecnych nauczycieli szerzących wiedzę o sztuce. Sytuacja ta wynika z faktu wcześniejszego wyeliminowania „z zawodu wielu doświadczonych nauczycieli plastyki”⁵¹. Specjaliści ze względu na zbyt małą liczbę zajęć plastycznych ujętych w podstawie programowej nie mogli zrealizować wymaganych godzin pracy. W konsekwencji szkoły, rozszerzając ich obowiązki między innymi o dodatkową pracę na świetlicach czy w bibliotekach, zniechęciły ich do dalszego wykonywania zawodu.

Należy podkreślić, że nie tylko zmniejszanie liczby zajęć plastycznych w szkołach wpływa na ograniczenie wyobraźni uczniów. Podobnie negatywne konsekwencje mają bowiem braki w kwalifikacjach nauczycieli, a także przeładowane podstawy programowe.

Dopełnieniem powyższych rozważań są spostrzeżenia Romualda Tarasiuka, autora pracy *Eksperymentalne badania możliwości twórczych dzieci i młodzieży na bazie aktywności plastycznej*. Badacz zauważa, że wszystkie z symptomów niedoceny roli wyobraźni i kreatywności w przyszłości objawiają się poprzez to, że

⁴⁸ A. Boguszewska, *Przeszłość i przyszłość polskiej...*, dz. cyt., s. 24.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże.

wraz z rozwojem dzieci następuje dynamiczny rozwój wyobraźni odtwórczej, która wywiera negatywny wpływ na charakter twórczości plastycznej, hamując jednocześnie śmiałe i spontaniczne wizje wyobrażeniowe towarzyszące twórczości plastycznej dzieci w młodszym wieku szkolnym⁵².

W nawiązaniu do faktu rozwoju wyobraźni odtwórczej przywoływana już autorka Teresa Wilk zauważa, że aby jakiegokolwiek spotkania ze sztuką sprawiały radość oraz doprowadzały do rozwoju indywidualnego i społecznego, należy zmienić programy edukacji szkolnej poprzez uzupełnienie ich o treści z zakresu sztuki. Ponadto szansą wydaje się motywacja nauczycieli do zwiększenia aktywności kulturalnej⁵³.

Przegląd literatury przedmiotu, omówiony w części teoretycznej niniejszej pracy, pozwala zatem wnioskować, że rola kreatywności nie może być w żaden sposób pomijana. Przywołani autorzy wskazują, że właśnie ona jest kluczem do rozwoju kompetencji przyszłości. Potwierdzają to słowa Doroty Jankowskiej, która zauważa, że „twórczy charakter wyobrażeń we wczesnych zabawach, niezależnie od poziomu inteligencji, jest obietnicą późniejszego wysokiego poziomu płynności myślenia i zdolności wyobrażeniowych”⁵⁴. Także wielcy naukowcy czy artyści podkreślali, że największe osiągnięcia zaczynały się od kreowania obrazów jedynie w wyobraźni, a dopiero później przenoszenia idei na płótno, ponieważ

zarys teorii, często intuicyjny, łatwiej było im ująć w postaci wyobrażeniowej niż w formie językowej. Dlatego często podkreślali, że ich procesy myślowe początkowo przebiegały w wyobraźni, zwykle bez użycia słów. Dopiero rozwiązaniom problemów nadawali postać słowną⁵⁵.

Warto w tym miejscu rozważyć przytoczyć potwierdzającą ten wniosek wypowiedź Alberta Einsteina – jednego z największych w historii świata fizyków. Naukowiec zauważa, że kiedy przygląda się swoim metodom myślenia, dochodzi do wniosku, że to właśnie dar wyobraźni okazuje się dla niego ważniejszy niż talent łatwego przyswajania wiedzy⁵⁶.

Poczyniony przez autorkę przegląd literatury przedmiotu pozwala zatem zauważyć, że wyobraźnia nie tylko pomaga rozwijać się artystom, ale także ma olbrzymie znaczenie w nauce przedmiotów ścisłych. Jak wskazują badania, „wyobraźnia, zwłaszcza przestrzenna, może także pełnić istotną rolę w uczeniu się i nauczaniu matematyki”⁵⁷.

---

⁵² R. Tarasiuk, *Eksperymentalne badania możliwości twórczych dzieci i młodzieży na bazie aktywności plastycznej*, [w:] A. Boguszewska, A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 48.

⁵³ T. Wilk, *Spotkania ze sztuką...*, dz. cyt., s. 79.

⁵⁴ D. Jankowska, *Trajektorie rozwoju wyobraźni...*, dz. cyt., s. 93.

⁵⁵ Tamże, s. 47.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże, s. 41.

Szkoła XXI wieku

Wizje najmłodszych i przykłady

Autorka niniejszej pracy, poprzedzając część empiryczną, opisuje przywoływane przez badaczy wizje „kolorowej” szkoły stworzone przez samych odbiorców edukacji – dzieci. Badaczki Urszula Ordon oraz Edyta Skoczylas-Krotla w publikacji *Trajektorie rozwoju wyobraźni twórczej w dzieciństwie* wspominają odpowiedzi uczniów zapytanych o wizje wymarzonej szkoły, a także ich potrzeby jako odbiorców edukacji. Dzieci wśród ulubionych czynności w szkole wymieniają najczęściej chęć uczenia się, w tym pisanie, czytania, rysowania, jak i malowania. Ich dobre samopoczucie jest zależne od wielu czynników, między innymi takich, jak estetyczny wystrój klasy czy zagospodarowanie przestrzeni wokół szkoły⁵⁸.

W Szkole Podstawowej nr 9 w Gnieźnie także zapytano uczniów, jak w marzeniach wyobrażają sobie swoją szkołę, a odpowiedzi udostępniono w formie dokumentu w internecie⁵⁹. Wśród wypowiedzi pojawiają się różne zaskakujące wizje, wskazujące przede wszystkim na osobiste zainteresowania uczniów, które mogłyby być w szkole wspierane i rozwijane. Uczniowie wspominali o zajęciach z baśnioznawstwa, bajkoznawstwa i filmoznawstwa. Jedna z badanych osób przedstawiła swoją wizję:

[w szkole] znajduje się sala do wiedzy o modzie. Jest w niej wielki, wielki wybieg! Jest też gigantyczna różowa garderoba, a w niej sto sukienek, dwieście bluzek, pięćdziesiąt spódniczek, dwieście par spodni oraz sto par butów. W sali do nauki o samochodach znajduje się wielka makieta wyścigówki oraz mini tor do jazdy na gokartach. W takiej szkole mogłabym mieszkać⁶⁰.

Uczniowie podkreślają także, że w ich marzeniach szkoła odpowiada na problemy, z którymi muszą zmagać się codziennie, między innymi z ciężkimi plecakami:

Chciałabym chodzić do szkoły, która jest bardzo nowoczesna, w której każdy przechowuje swoje rzeczy, zamiast dźwigać ciężkie plecaki. Wszystko jest czyste i zadbane. Cała szkoła jest kolorowa. Na korytarzu są korkowe tablice, a na nich kolorowe rysunki. Na ścianach są powieszony kwiatki z tektury. Przy oknach stoją piękne zielone rośliny w doniczkach⁶¹.

W ostatniej wypowiedzi uwaga zostaje zwrócona na potrzebę otaczania się kreatywną, barwną przestrzenią, w której uczniowie mogą mieć kontakt z naturą. Odwołuje się do tego także wypowiedź innego ucznia, który stwierdza, że wymarzona szkoła jest „kolorowa jak tęcza na niebie”⁶².

⁵⁸ U. Ordon, E. Skoczylas-Krotla, *Wyobrażenia dzieci sześciu- i siedmioletnich o szkole*, „Prace Naukowe. Pedagogika” 2002, nr 11, s. 113.

⁵⁹ Zob. *Szkoła moich marzeń*, http://sp9.gniezno.pl/archiwum/files/szko-a_moich_marzen.pdf [dostęp: 14.01.2024].

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże.

Nowe technologie w szkole

Analizując przywołane powyżej słowa można także zwrócić uwagę na częstotliwość pojawiania się słowa *nowoczesna*. Odwołuje się ono między innymi do potrzeby wprowadzania do szkół zajęć dotyczących nowych technologii czy takich, podczas których będzie wykorzystywany sprzęt. To spostrzeżenie potwierdza także inna wypowiedź, w której uczeń stwierdza, że w szkole marzeń „nauczyciele zadawaliby zadania domowe przez internet”⁶³.

Warto rozwinąć ten wątek, gdyż widać wyraźnie, że nowoczesne technologie są w szkole niezbędne. Fakt ten potwierdza Anna Matysiak, zauważając, że komputer może okazać się narzędziem zarówno do nauki, jak i zabawy dziecka w wieku przedszkolnym, ponieważ jest dla niego atrakcyjny. Jednocześnie jednak autorka pracy *Aktywność twórcza dzieci w wieku przedszkolnym* podkreśla, że wychowawcy powinni być świadomi zagrożeń wynikających z włączenia technologii w proces przekazywania wiedzy, aby przebiegał on efektywnie bez narażania dzieci na przemoc internetową i inne zagrożenia⁶⁴.

Nowe technologie mogą przyspieszyć proces nauki, ale także urozmaicić go poprzez kontakt z elementami multimedialnymi, co wzmacnia doświadczenia. Przede wszystkim mogą one zwiększyć spostrzegawczość dziecka. Należy dodać, że oprócz wprowadzania nowych technologii i ich wykorzystywania w szkole niezbędne wydają się również lekcje ich obsługi, w tym edukacji medialnej, aby zapobiec niewłaściwemu używaniu sprzętu.

Omówienie wyników badań

Kontynuując rozważania, warto zauważyć, że obecnie istnieje już wiele kreatywnych szkół, placówek edukacyjnych, jak też organizacji, którym należy poświęcić uwagę i z których warto czerpać inspirację w kreowaniu barwnej szkoły.

Kreatywne projekty edukacyjne

Posługując się metodami netnografii i autoetnografii, autorka niniejszej pracy wyróżniła projekty edukacyjno-artystyczne, które ze względu na wymiar kreatywny są niejednokrotnie wspomniane w poradnikach dla nauczycieli.

Na wstępie warto wspomnieć o projektach i organizacjach szerzących ideę kreatywnej edukacji. Jedną z takich inicjatyw jest Polskie Stowarzyszenie Nauczycieli Twórczych w Szczecinku. Obserwacja środowiska internetowego pozwoliła zauważyć, że stowarzyszeniu przyświeca cel edukacyjny. Zespół działa od 2004 roku, a od 2006 roku wydaje publikacje naukowe, na które składają się teksty dotyczące wy-

⁶³ Tamże.

⁶⁴ A. Matysiak, *Aktywność twórcza dzieci w wieku przedszkolnym*, s. 22, https://mp8zgierz.wi-kom.pl/uploads/5e9c87a553a78/pages/58/content/AKTYWNOSC_TWORCZA_DZIECKA_W_WIEKU_PRZEDSZKOLNYM.pdf [dostęp: 27.08.2024].

chowania i edukacji, zajęć szkolnych i pozaszkolnych oraz wprowadzania innowacji w szkołach. Z przeprowadzonej przez autorkę obserwacji wynika także, że członkowie stowarzyszenia aktywnie przyczyniają się do zmian w kierunku kreatywnej edukacji, między innymi opiniując akty prawne resortu szkolnictwa. Stowarzyszenie posiada też stronę na Facebooku, która początkowo była wykorzystywana w celach promocji materiałów tworzonych przez twórczych nauczycieli, jednak nie jest już uaktualniana od 2020 roku. Można jednak śledzić inicjatywy stowarzyszenia na podstawie licznych wzmianek prasowych oraz artykułów internetowych, co też poczyniła autorka niniejszych rozważań.

Wśród projektów o podobnej tematyce należy wyróżnić Budzącą Się Szkołę – projekt, który stanowi oddolną inicjatywę. Przeglądając stronę internetową projektu⁶⁵, można się dowiedzieć, że jego celem jest propagowanie kultury, co zakłada równocześnie rozwój uczniów i nauczycieli. Na stronie znajduje się formularz, po którego wypełnieniu dana szkoła może dołączyć do inicjatywy. Można znaleźć także manifest projektu skierowany „do Wszystkich, którzy marzą o lepszej szkole!”⁶⁶, jak również mapę budzących się szkół, czyli placówek, które przyłączyły się do ruchu społecznego.

Jak wynika z przeprowadzonej przez autorkę obserwacji, projekt Budząca Się Szkoła ma na celu wspieranie i zachęcanie szkół do zmian, wprowadzania innowacji i pobudzania kreatywności dzieci. Służą temu regularne spotkania dla nauczycieli, organizowane dla zdobycia kwalifikacji niezbędnych do przeprowadzenia zmian. Takie wydarzenie zorganizowane zostało między innymi w Szkole Podstawowej nr 72 w Poznaniu. Ponadto nauczyciele i uczniowie mogli też uczestniczyć w Ogólnopolskiej Akcji Inspiracji BBS „Więcej uczenia się mniej oceniania”, podczas której wymieniali swoje spostrzeżenia na temat sensu wartościowania zdobytej przez uczniów wiedzy w postaci ocen. Dostępne na stronie projektu dane wizualne wskazują, że podczas warsztatów uczestnicy tworzą mapy mentalne w celu kreatywnego omówienia danego zagadnienia⁶⁷.

Zastosowana przez autorkę metoda autoetnografii pozwoliła na przeanalizowanie własnego projektu edukacyjnego. Inicjatywa, której założeniem było przekazanie wiedzy o sztuce oraz plastyczna aktywizacja dzieci, miała miejsce w trudnym czasie pandemii COVID-19, kiedy szkoły zostały zamknięte. Projekt „Hohoho, ale SZTU-KA!” zakładał spędzenie wolnego czasu świątecznego w sposób twórczy. W projekcie wzięło udział aż 36 dzieci w wieku od 2 do 13 lat. Wizualny motyw przewodni inicjatywy nawiązywał do tematyki świąt, ponadto każdy publikowany w internecie materiał projektowy uzupełniony był grafiką tytułową przedstawiającą małego rysu-

---

⁶⁵ Zob. Budząca Się Szkoła, <http://www.budzaciasieszkola.pl> [dostęp: 27.08.2024].

⁶⁶ Zob. *Manifest*, Budząca Się Szkoła, <http://www.budzaciasieszkola.pl/dolacz-do-nas/manifest/> [dostęp: 27.08.2024].

⁶⁷ Zob. *Kraków – Ogólnopolska akcja Inspiracje BSS Więcej uczenia się mniej oceniania*, Budząca Się Szkoła, <http://www.budzaciasieszkola.pl/wydarzenia/co-sie-dzialo/krakow-ogolnopolska-akcja-inspiracje-bss-wiecej-uczenia-sie-mniej-oceniania/> [dostęp: 27.08.2024].

jącego elfa. Projekt promowany był w mediach społecznościowych, skąd dowiadywali się o nim rodzice. W następnej kolejności zainteresowani prosili o przesłanie wybranego dzieła sztuki, a także dostawali od autorki instrukcje i informacje, które mieli przekazać dzieciom odnośnie do danego obrazu. Dzieci malarsko kopiowały dzieło, równocześnie zapoznając się z detalami, barwami, jakie zostały użyte podczas tworzenia oryginału, poznając tło historyczne powstania dzieła, a także i jego autora. W ostatniej fazie projektu autorka przygotowywała krótkie pamiątkowe filmy, na których odbiorcy projektu mogli zobaczyć zestawienie oryginalnego obrazu z kopią stworzoną przez dziecko. Projekt pozwolił wykorzystać czas utrudnionego dostępu do edukacji na twórczą zabawę edukacyjną. Rodzice uczestników projektu wskazywali na jego edukacyjną wartość, nieraz przesyłając autorce zdjęcie dziecka podczas malowania dzieła. Odbiór wydarzenia w mediach społecznościowych okazał się pozytywny – pierwszy film z zapowiedzią projektu uzyskał dwa pozytywne komentarze⁶⁸ (pod jednym z ostatnich postów projektowych został opublikowany komentarz „bardzo ciekawy profil”). Liczba wyświetleń filmów z pracami dzieci wahała się od 80 do 100 dla filmów niepromowanych przez autorkę projektu i konta w mediach społecznościowych aż do 1959 wyświetleń dla najbardziej popularnego, promowanego filmu.

Kreatywne profile społecznościowe

Obserwując środowisko internetowe, autorka niniejszych rozważań wyróżniła także dwa konta w mediach społecznościowych, których twórców można nazwać kreatywnymi nauczycielami.

Pierwsze ze wspomnianych kreatywnych kont w mediach społecznościowych funkcjonuje pod nazwą „sztuka_dla_dzieci”. Konto zgromadziło ponad 8,5 tysiąca obserwujących. Jego autorką jest Joanna Markisz, edukatorka i wykładowczyni na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Prowadząca regularnie zamieszcza zdjęcia z organizowanych warsztatów twórczych. Jak można wnioskować z jej materiałów, stosuje ona kreatywne metody nauczania sztuki, wykorzystując między innymi sensoplastykę.

Celem konta, jak informuje twórczyni, jest pomoc w rozwijaniu twórczego potencjału dziecka. Joanna Markisz realizuje to założenie, o czym świadczy na przykład post „9 kroków, by wspierać kreatywność dziecka”. Ta publikacja spotkała się z niezwykle pozytywnym odbiorem. Na post zareagowały (klikając „lubię to”) aż 762 osoby, 54 internautów zamieściło komentarz uznający wskazówki za cenne. Wśród tych osób pojawili się także pediatrzy, którzy poszukiwali metod wspierających dzieci. Niektórzy z obserwujących dopisywali w komentarzach kolejne zasady wspierające kreatywność dzieci (wśród własnych autorka wymieniła między innymi zaprojektowanie przestrzeni do tworzenia, angażowanie zmysłów dziecka, rozmowy o kreatyw-

---

⁶⁸ Zob. *Historiasztukinasto* [*@historiasztukinasto*], 6.12.2020, „Hohoho, ale SZTUKA” [wpis na Instagramie], <https://www.instagram.com/tv/CiC5W6pnGAE/?igsh=b2hmOHY1ODd1cDgx> [dostęp: 27.08.2024].

ności, pomaganie dzieciom w rozwijaniu pasji). Można zatem wnioskować, że profil stał się inspirującą dla nauczycieli przestrzenią, w której chcą dzielić się swoimi doświadczeniami.

Inne opublikowane na koncie materiały, z którymi zapoznała się autorka pracy, często miały postać wideo, w których twórczyni profilu pokazuje na przykład „dzień z życia kreatywnej nauczycielki”. Materiały te ukazują tworzenie map myśli i kolaży przez dzieci, ozdabianie ścian, wykorzystywanie na zajęciach materiałów plastycznych, takich jak tusz, farby, wirujące markery, żywe kwiaty, a także produkty spożywcze. Profil edukatorki można też potraktować jako galerię sztuki składającą się z dzieł, które stworzyli jej podopieczni (wśród publikowanych prac znajdują się między innymi namalowane przez sześciolatek). Na podstawie analizy danych wizualnych oraz ich opisów można zatem potwierdzić, że celem prowadzącej konto jest także przekazywanie pozostałym nauczycielom rad i wskazówek dotyczących kreatywnych metod nauczania.

Wyróżniającym się kontem w mediach społecznościowych jest profil „tylmi_art” prowadzony przez laureata Nagrody im. Ireny Sendlerowej w 2022 roku Jakuba Tylmana. W 2023 roku otrzymał on nagrodę Pedagog Roku, w tym czasie opublikował także książkę *Jak pokolorować szkołę* stanowiącą zarówno opis działań, które sam podejmuje, aby rozwijać kreatywność podopiecznych, jak i poradnik dla nauczycieli poszukujących metod wzmocnienia wyobraźni. Autor profilu określa siebie „Panem Kleksem Polskiej Szkoły”. W 2024 roku został prowadzącym dwóch paneli „Działamy” oraz „CzytaMY” w ramach *Pytania na śniadanie* emitowanego w Telewizji Polskiej. Jego aktywność w programie poprzedzona była licznymi wywiadami na temat konieczności zmian w edukacji.

Obserwacja wspomnianego profilu pokazała, że wśród najczęściej publikowanych materiałów znajdują się wspomnienia z inicjatyw twórczych, w których Jakub Tylman brał udział, między innymi z premier filmów dla dzieci, spotkań z członkami Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, z którymi rozmawiał o zmianach w programach nauczania, jak i targów książek. Jakub Tylman publikuje także zdjęcia z kreatywnych spotkań odbywających się w Szkole Podstawowej im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Śremie, w której sam pracuje, ze spotkań z artystami oraz aktorami. Niektóre z opublikowanych zdjęć ukazują wnętrza szkoły w Śremie.

W jednym z najpopularniejszych postów na profilu „tylmi_art” (materiał wideo uzyskał 1642 polubień, 149 komentarzy oraz został udostępniony 20 razy) kreatywny nauczyciel opowiada o inicjatywie „Kolorowe świadectwa”. Twórca zachęca do drukowania świadectw z kolorowymi paskami (oczywiście, pozostawiając ten najważniejszy kolor – czerwony – dla szczególnie uzdolnionych uczniów), aby każdego z uczniów zmotywować do nauki. W treści publikacji autor opisał znaczenie każdego z kolorów, wskazując na przykład, że otrzymanie paska niebieskiego na świadectwie oznacza, że uczeń jest ambitny.

Z przeprowadzonej przez autorkę obserwacji wynika, że Jakub Tylman podobnie jak wspomniana wcześniej kreatywna nauczycielka Joanna Markisz, także publikuje

inspiracje, z których w procesie edukacyjnym mogą korzystać nauczyciele. Potwierdzeniem tego faktu są posty z 9 i 5 lutego 2024 roku, w których zostały pokazane artystycznie zagospodarowane przestrzenie w szkole w Śremie.

Zamieszczony w poprzednich akapitach opis działalności medialnej nauczyciela autorka niniejszego opracowania uzupełniła pogłębionym wywiadem indywidualnym przeprowadzonym z Jakubem Tylmanem, którego wyniki są przytoczone poniżej.

Kreatywny nauczyciel

Uzupełniając rozważania dotyczące kreatywnej szkoły, a także nawiązując do ostatniego przykładu twórczego profilu społecznościowego, warto przywołać wywiad indywidualny, który autorka niniejszej pracy przeprowadziła z autorem książki *Jak pokolorować szkołę*, nauczycielem Jakubem Tylmanem.

Pogłębiony wywiad indywidualny został przeprowadzony za pośrednictwem platformy MS Teams i trwał około 40 minut. Podczas rozmowy kreatywny twórca za pomocą kamery wideo pokazał autorce artykułu barwne przestrzenie szkoły oraz odpowiedział na szereg pytań uporządkowanych w formie wcześniej przygotowanego zestawu. W rozmowie zostały poruszone kwestie wpływu wyobraźni na rozwój i naukę, sposobów kreowania barwnej przestrzeni edukacyjnej oraz wprowadzania nowych technologii do szkół.

Jakub Tylman na początku wywiadu wskazał, że z wykształcenia jest pedagogiem, a w Szkole Podstawowej im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Śremie naucza przedmiotów artystycznych. Dodatkowo prowadzi zajęcia arteterapeutyczne.

Na początku rozmowy autorka pracy zapytała nauczyciela, jak wygląda kolorowa szkoła. Odpowiedział on, że w jego wizji jest to szkoła „kolorowa” zarówno wewnątrz budynku, jak i na zewnątrz. Jest to także szkoła pełna wartości, takich jak szacunek dla każdego ucznia. Ponadto jest miejscem, do którego uczniowie chcą chętnie chodzić. Rozmówca określił swoje działania jako odpowiedź na to, że „szkoła może być drugim domem, nie musi być frustrująca”. Szkoła może kojarzyć się z miejscem zawiązywania przyjaźni i odkrywania świata. Jakub Tylman stwierdził, że szkoła powinna dostosowywać się do obecnych czasów, wspominał między innymi o zmianach technologicznych, w tym o rozwoju narzędzi służących do przekazywania wiedzy.

Kreatywny nauczyciel opisał także sposoby rozwijania w szkole kreatywności oraz wyobraźni. Wśród inicjatyw została wymieniona wolność do wychodzenia poza schemat poprzez zagwarantowanie atmosfery sprzyjającej różnym aktywnościom. Rozmówca zauważył, że nauczyciele mają tendencję do „przeszkadzania” dzieciom w rozwoju wyobraźni. Wy tłumaczył, że jego szkoła jest doceniana między innymi za to, że wychowawcy pytają uczniów, co warto zmienić, a także wskazują, że w szkole liczą się inne wartości, nie tylko oceny czy odpowiedzi na sprawdzianie napisane „według klucza”. Jak stwierdził Jakub Tylman, w szkole należy aktywnie przekazywać wiedzę poprzez skupienie się na zdobywaniu umiejętności praktycznych, ponieważ aby

właściwie edukować, „powinniśmy przeżywać pewne rzeczy, dotykać i doświadczać”⁶⁹. Takie inicjatywy mogą stać się drogą do odkrycia własnej kreatywności.

W kolejnej części rozmowy autorka niniejszego tekstu spytała Jakuba Tylmana, jak rozwijana jest idea kreatywnej szkoły w placówce w Śremie. Jako pierwsze zasady, według których każdy zatrudniony w tej szkole nauczyciel prowadzi zajęcia, zostały wymienione swoboda i wolność, a także poczucie bezpieczeństwa. Rozmówca mówił:

chcemy, aby uczniowie mieli możliwość decydowania, w czym będą brali udział, w jakich zajęciach. Sami uczniowie są współtwórcami – my ich pytamy, co należałoby zmienić w ofercie tych zajęć, nawet pozalekcyjnej, aby znajdować specjalistów w odpowiedzi na ich potrzeby, a nie żeby to były sztampowe zajęcia, które są w każdej szkole.

Jakub Tylman został także zapytany o to, jaka była najbardziej kreatywna inicjatywa, której podjął się w procesie nauczania dzieci. Wśród tych aktywności wskazał nieszablonowe działania, takie jak przygotowywanie wielkoformatowych instalacji – rzeźb ze styropianu, pieczenie tortów, malarskie dekorowanie klas szkolnych, uczestniczenie w warsztatach aktorskich. Wszystkim inicjatywom przyświecało przekonanie o braku ograniczeń, co potwierdza wypowiedź nauczyciela: „dzieci absolutnie nic nie ogranicza. My nauczyciele musimy natomiast pamiętać, aby nie ograniczać ich wyobraźni”.

W kolejnej części rozmowy, w nawiązaniu do rozważań teoretycznych, autorka pracy zadała pytanie o nauczycieli, którzy pracują w kreatywnej szkole, a także o tych, którzy w takich placówkach są zatrudniani. Według Jakuba Tylmana w każdej szkole powinni pracować nauczyciele z pasją, dla których dobro dzieci jest kluczowe. Rozmówca jest świadomy, że nie we wszystkich szkołach taka idea jest realizowana, jednak patrzy on optymistycznie w przyszłość, zauważając, że w placówkach edukacyjnych nadal „jest miejsce na kreatywność i nieszablonowość, jednak przyda jej się dużo więcej”. Drogą do osiągnięcia pełni kwalifikacji mogą stać się odpowiednie szkolenia przyszłych i obecnych nauczycieli.

Jako kolejne ograniczenie w rozwoju kreatywności dzieci zostały wskazane przeładowane podstawy programowe (co nawiązuje do rozważań z pierwszej części artykułu, gdzie opisywane są one jako zagrożenie dla kreatywności i wyobraźni). Dla Jakuba Tylmana ważniejszy okazuje się sposób prowadzenia lekcji czy korzystania z rozwiązań dydaktycznych przyjętych w procesie nauczania. Jest to według niego jeden z obszarów, który wymaga zmiany.

W odniesieniu do kwestii zagrożeń kreatywności autorka pracy zapytała nauczyciela czy Ministerstwo Edukacji mogłoby wpłynąć na dynamikę zmian zachodzących w szkole. Jakub Tylman wspominał o ostatnim spotkaniu, na które został zaproszony w tej sprawie, które miało miejsce właśnie w siedzibie Ministerstwa. Mówił on o „otwarcu na dialog”, próbie poznania problemu oraz analizowania ich skali.

---

⁶⁹ Wszystkie przytoczone wypowiedzi są częścią wywiadu indywidualnego przeprowadzonego z Jakubem Tylmanem 15 stycznia 2024 roku.

Rozmówca wskazał, że stan polskiej szkoły jest zatem analizowany i zostają wprowadzane rozwiązania m.in. dotyczące zadań domowych.

W ostatniej części wywiadu Jakub Tylman mówił o roli sztuki w wychowaniu dzieci. Stwierdził, że wpływa ona na naukę, odkrywanie tożsamości, okazywanie emocji poprzez rysunki – ma zatem oddziaływanie terapeutyczne, wychowawcze i edukacyjne.

Nauczyciel zauważył ponadto, że oprócz sztuki także przestrzeń może wpłynąć na rozwój dzieci. Jak stwierdził:

przestrzeń okazuje się niezwykle ważna w nauczaniu dzieci. Szkoła powinna być kolorowa. U nas klasy są różnokolorowe, np. szaro-białe, aby uczniowie mogli się skupić, a na wyjściu korytarze opowiadają różne historie.

W ostatnim czasie w szkole w Śremie powstała przestrzeń zainspirowana filmem *Akademia pana Kleksa*. Do jej udekorowania, jak oznajmił Jakub Tylman, użyto także oryginalnych rekwizytów wykorzystanych podczas produkcji filmu. W placówce znajdują się też kino studyjne, laboratorium przypominające kuchnię, w której odbywają się zajęcia praktyczne między innymi z pieczenia ciast, sala komputerowa nawiązująca do stylistyki Lego oraz ogródek na zewnątrz szkoły, w którym dzieci mogą spotkać żywego renifera.

Pod koniec wywiadu autorka pracy zapytała o miejsce nowych technologii w szkole. Jakub Tylman w odniesieniu do przyszłości szkół wskazuje, że nadchodzące czasy wymagają zdobycia umiejętności korzystania z przywilejów XXI wieku, a zarazem dostrzegania zagrożeń. Zauważył on, że wprowadzenie między innymi zajęć o nowych technologiach jest dla szkół kluczowe. Coraz częściej pojawiają się tak zwane laboratoria przyszłości, gdzie dzieci nauczone są, jak korzystać z tabletów, komputerów, jak zdobywać wiedzę i wyszukiwać informacje za pomocą tych urządzeń. Nauczyciel poruszył ponadto ważną kwestię dostrzegania granicy bezpieczeństwa w świecie wirtualnym, co stanowi nawiązanie do edukacji medialnej.

Zakończenie

Przytoczony wyżej wywiad indywidualny, przeprowadzony przez autorkę pracy z Jakubem Tylmanem, opis projektów edukacyjnych i profili w mediach społecznościowych prowadzonych przez twórczych nauczycieli stanowią potwierdzenie poczynionych w części teoretycznej rozważań.

Analiza literatury, jak i własne doświadczenia autorki czy rozmowa z kreatorem barwnej szkoły pozwalają zauważyć, że to właśnie tytułowe

wyobrażenia, twórczość stały się sztandarowymi hasłami nowego myślenia o edukacji. Dlatego nie można pomijać sztuki nowej w edukacji. Zawiera ona, wbrew pozorom, wyraźny potencjał edukacyjny i wychowawczy⁷⁰.

---

⁷⁰ J. Skutnik, *Wychowanie w sztuce...*, dz. cyt., s. 88.

Sztuka, wyobraźnia i kreatywność odgrywają istotną rolę w procesie przekazywania wiedzy. Ich rozwijanie może prowadzić do zdobycia kompetencji przyszłości. Z przeglądu literatury przedmiotu wynika, że najdynamicznym i najbardziej znaczącym okresem dla rozwoju kreatywności dziecka jest dzieciństwo. To wtedy wskazane jest pobudzanie wyobraźni poprzez twórczość plastyczną⁷¹.

Kiedy dziecko zaczyna naukę, na drodze do pełni kreatywności stają jednak liczne zagrożenia. Jednym z nich jest schematyczne myślenie, mogące wynikać z licznych regulaminów i zasad, których dzieci muszą bezwzględnie przestrzegać. Ponadto zwraca się uwagę na nieustanne wartościowanie wiedzy za pomocą ocen, co nie sprzyja kreowaniu atmosfery swobodnej wymiany zdań i zadawania pytań nurtujących dzieci. Jedną z największych przeszkód dla wyobraźni są przeładowane podstawy programowe, których konsekwencją jest brak czasu na praktyczne, twórcze aktywności.

W odpowiedzi na powyższe zagrożenia opisane zostały czynniki wzmacniające kreatywność dzieci, takie jak szkolenia nauczycieli z wykorzystania technik twórczego nauczania, między innymi *design thinking* czy STEAM. Istotną rolę w procesie przekazywania wiedzy i rozwoju wyobraźni odgrywa także sztuka, która pozostaje „niezastąpionym instrumentem edukacyjnym”, a dziecko mające z nią stały kontakt „rozwija się lepiej od rówieśników”⁷². Kontakt ze sztuką może zostać nawiązany między innymi poprzez zajęcia sensoplastyczne, malarskie i rysunkowe, które wspierają proces rozwoju także dzieci o szczególnych potrzebach.

Znaczący wpływ na efektywność procesu edukacyjnego ma przestrzeń nauki. Kreatywne sale lekcyjne udekorowane pracami plastycznymi dzieci zwiększają poczucie kontroli uczniów, zachęcając ich do dalszych działań, jak i zwiększając motywację do nauki i zabawy.

Podział na czynniki sprzyjające oraz ograniczające rozwój kreatywności został opracowany także na podstawie zmian, jakie zaszły w edukacji na przełomie lat. Jak wspomniano, w programach nauczania zostały dokonane zmiany, w wyniku czego zmniejszyła się liczba zajęć plastycznych, a w konsekwencji – rola sztuki została obniżona. W wyniku tego zmniejszyła się także ilość kreatywnych, wyspecjalizowanych w zawodzie nauczycieli, którzy pracując w szkołach, nie byli w stanie odbyć wymaganej liczby godzin w szkole, co zmuszało ich do podejmowania się innych, niezwiązanych z wykształceniem aktywności. Opisane działania zaprzepaściły sens założeń wychowania przez sztukę opisanych przez Herberta Reada w latach czterdziestych XX wieku.

Przywołane w niniejszej pracy dziecięce wizje wymarzonej szkoły pokazały, że kreatywne miejsca edukacji powinny charakteryzować się otwartością, większą liczbą różnorodnych zajęć, a także wprowadzeniem do szkół nowych technologii. Zajęcia

---

⁷¹ U. Szuścik, *Sztuka i plastyka w nowoczesnym nauczaniu*, „Magazyn Polskiej Akademii Nauk” 2021, nr 3(67), s. 22.

⁷² A. Piotrowska, *Radość tworzenia*, „Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy” 2015, nr 1, s. 21.

powinny skupiać się na praktycznych umiejętnościach, które stają się coraz bardziej istotne w świetle zmian zachodzących w XXI wieku.

W pracy zawarto obszerny opis czynników sprzyjających postępowaniu kryzysu wyobraźni i kreatywności, jednak obserwacja środowiska internetowego pozwoliła zauważyć, że powstają szkoły, organizacje i projekty podkreślające wagę sztuki i kreatywności w edukacji, są one ponadto efektywnie wdrażane, choć wciąż w niewystarczającej ilości. Opis kont internetowych prowadzonych przez kreatywnych nauczycieli wykazał, że oprócz sięgania po różnego rodzaju poradniki ze scenariuszami twórczych zajęć nauczyciele mogą czerpać inspiracje od innych wykładców, takich jak Joanna Markisz czy Jakub Tylman, którzy dzielą się stosowanymi przez siebie metodami. Przejawem zmian są także różnego rodzaju projekty edukacyjno-artystyczne, między innymi inicjatywa Budząca Się Szkoła, w której zachęca się placówki kształcenia do wspierania kreatywności dzieci poprzez warsztaty twórcze dla nauczycieli. W odpowiedzi na potrzebę przekazywania i rozwijania „umiejętności przyszłości” (takich jak otwartość na dynamiczne środowisko czy chęć do zmian) zmieniają się również same szkoły – zaczynają promować różnorodność, swobodę twórczą, stawiają na zajęcia laboratoryjne i praktyczne, urozmaicają lekcje poprzez wykorzystanie nowych technologii. Przykładem takiej placówki jest opisana przez Jakuba Tylmana Szkoła Podstawowa im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Śremie.

Na podstawie przeprowadzonych badań, w tym indywidualnego wywiadu pogłębionego, oraz przeglądu literatury można potwierdzić fakt, że przed edukacją i szkołami stają wyzwania unowocześnienia programu nauczania, a także odkrycia sposobów przekazywania wiedzy pozwalających na samorealizację. Jednym z nich okazuje się wykreowanie barwnej przestrzeni edukacyjnej budującej atmosferę sprzyjającą rozwojowi kreatywności. Szkoły, jak wskazuje przykład placówki edukacyjnej w Śremie opisywanej przez Jakuba Tylmana, mogą stać się miejscem marzeń i rozwoju wyobraźni za sprawą edukacji i wychowania przez sztukę, wolności twórczej oraz odpowiedniej aranżacji przestrzeni nauki. W placówkach edukacyjnych może być realizowana edukacja przyszłości stawiająca przede wszystkim na rozwój inteligencji emocjonalnej. Jest to szczególnie ważne, ponieważ

Tylko wtedy, kiedy „dziecko lubi szkołę, nie traktuje pobytu w niej jako przymusu i gwałtu na swojej wolności, szkoła może stymulować jego rozwój i dobrze spełniać i te dalekosiężne, i te najbliższe, przypisane jej zadania”⁷³.

---

⁷³ U. Ordon, E. Skoczylas-Krotla, *Wyobrażenia dzieci...*, dz. cyt., s. 112.

Bibliografia

- Boguszewska A., *Podstawy planowania aktywności artystycznej dzieci i młodzieży*, [w:] A. Boguszewska, A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 119–126.
- Boguszewska A., *Przeszłość i przyszłość polskiej edukacji plastycznej – jej znaczenie dla współczesności*, [w:] A. Boguszewska, A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 19–32.
- Boguszewska A., *Radość tworzenia. Znaczenie plastycznych zajęć pozalekcyjnych*, [w:] A. Boguszewska, A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 165–173.
- Dąbrowski M., Chęć-Małyszek A., *Rola wyobraźni w procesie twórczym a zagrożenia współczesnego świata*, „Teki Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych” 2016, nr 12(1), s. 65–80.
- Fazlagić J., *Ocena kreatywności uczniów – wyzwanie dla systemu edukacji*, [w:] tegoż (red.), *Kreatywność w systemie edukacji*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019, s. 134–159.
- Jankowska D., *Trajektorie rozwoju wyobraźni twórczej w dzieciństwie*, Wydawnictwo Liberi Libri, Warszawa 2019.
- Kabat W., *Nauczanie przez sztukę jako metoda wychowawcza i terapeutyczna dzieci zdrowych oraz dotkniętych niepełnosprawnością intelektualną*, „Zbliżenia Cywilizacyjne” 2016, nr XII(3), s. 62–88.
- Karolewska J., *Szkoła (nie)zwyczajna*, „Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy” 2015, nr 1, s. 29.
- Klimowicz A., *Sam trening kreatywności nie wystarczy... Uwagi o wspieraniu kreatywności w szkole*, [w:] J. Fazlagić (red.), *Kreatywność w systemie edukacji*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019, s. 160–175.
- Kownacka B., *Piękna idea*, „Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy” 2015, nr 1, s. 24–25.
- Lewicka-Zelent A., *Przywracanie do życia*, „Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy” 2015, nr 1, s. 42–46.
- Mańko M., *Rola arteterapii w procesie rozwoju dzieci i młodzieży. Centrum Arteterapii w Górowie Iławieckim*, Praca magisterska, Politechnika Gdańska, Gdańsk b.r.
- Mazur A., *Rozwijanie wrażliwości percepcyjnej jako podstawowy element przygotowania do odbioru dzieła sztuki*, [w:] A. Boguszewska, A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 61–68.
- Niścior B., *Projekty artystyczno-edukacyjne jako przedmiot kształcenia na studiach plastycznych przygotowujących do zawodu nauczyciela*, [w:] A. Boguszewska,

- A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 151–164.
- Ordon U., Skoczylas-Krotla E., *Wyobrażenia dzieci sześć- i siedmioletnich o szkole*, „Prace Naukowe. Pedagogika” 2002, nr 11, s. 109–116.
- Piaskowska-Majzel M., *Obustronna deklaracja*, „Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy” 2015, nr 1, s. 26–28.
- Piotrowska A., *Radość tworzenia*, „Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy” 2015, nr 1, s. 20–23.
- Plebańska M., *Jak zaprojektować kreatywną lekcję?*, [w:] J. Fazlagić (red.), *Kreatywność w systemie edukacji*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019, s. 118–133.
- Sieradzka-Baziur B., *Wyobraźnia jako pojęcie*, [w:] A. Królikowska, M. Łątkowski, B. Topij-Stempińska (red.), *Dzieło chwali mistrza*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016
- Skutnik J., *Wychowanie w sztuce jako koncepcja edukacji kulturalnej dziecka*, [w:] K. Olbrycht (red.), *Edukacja kulturalna: wybrane obszary*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004, s. 78–106.
- Szuścik U., *Sztuka i plastyka w nowoczesnym nauczaniu*, „Magazyn Polskiej Akademii Nauk” 2021, nr 3(67), s. 20–23.
- Tarasiuk R., *Eksperymentalne badania możliwości twórczych dzieci i młodzieży na bazie aktywności plastycznej*, [w:] A. Boguszewska, A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 43–60.
- Tylman J., *Jak pokolorować szkołę*, Mamania, Warszawa 2023.
- Tytko M., *Wychowanie artystyczne dzieci i młodzieży a kultura plastyczna*, [w:] A. Boguszewska, A. Mazur (red.), *Wybrane problemy edukacji plastycznej dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 11–18.
- Walewska M., *Twórczość uczniów I etapu edukacji w opinii nauczycieli*, [w:] A. Karpińska, W. Wróblewska, P. Remża (red.), *Edukacja zorientowana na ucznia i studenta*, Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2021, s. 215–235.
- Wilk T., *Spotkania ze sztuką: przestrzeń wychowania i socjalizacji człowieka*, „Pedagogika Społeczna” 2018, nr 1(67), s. 57–83.

Netografia

- Budząca Się Szkoła, <http://www.budzacasieszkola.pl> [dostęp: 27.08.2024].
- Cześniuk B., *Wspieranie rozwoju dziecka poprzez ekspresję plastyczną. Techniki plastyczne*, PCPPP i DN Ośrodek Doradztwa Metodycznego w Głogowie, 2016, <https://odm.pcpppidn.eu/wp-content/uploads/2016/01/wspieranie-rozwoju.pdf> [dostęp: 27.08.2024].

- Historiasztukinasto [@historiasztukinasto], 6.12.2020, „Hohoho, ale SZTUKA” [wpis na Instagramie], <https://www.instagram.com/tv/CIc5W6pnGAE/?igsh=b2hmOHY1ODd1cDgx> [dostęp: 27.08.2024].
- Kraków – Ogólnopolska akcja Inspiracje BSS Więcej uczenia się mniej oceniania, Budząca Się Szkoła, <http://www.budzacasieszkola.pl/wydarzenia/co-sie-dzialo/krakow-ogolnopolska-akcja-inspiracje-bss-wiecej-uczenia-sie-mniej-oceniania/> [dostęp: 27.08.2024].
- Manifest, Budząca Się Szkoła, <http://www.budzacasieszkola.pl/dolacz-do-nas/manifest/> [dostęp: 27.08.2024].
- Matysiak A., *Aktywność twórcza dzieci w wieku przedszkolnym*, https://mp8zgierz.wikom.pl/uploads/5e9c87a553a78/pages/58/content/AKTYWNOSC_TWORCZA_DZIECKA_W_WIEKU_PRZEDSZKOLNYM.pdf [dostęp: 27.08.2024].
- Pacewicz A., *Przestrzeń, w której dobrze się uczy. Jak to osiągnąć w naszej szkole?*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2021, <https://szkoladlainnowatora.ceo.org.pl/wp-content/uploads/2021/06/Przestrze%C5%84-w-kt%C3%B3rej-dobrze-si%C4%99-uczy-A.-Pacewicz.pdf> [dostęp: 27.08.2024].
- Szkoła moich marzeń, http://sp9.gniezno.pl/archiwum/files/szko-a_moich_marzen.pdf [dostęp: 14.01.2024].

Education in the 21st century. A colourful school is the answer to the crisis of imagination and creativity

Abstract: We are surrounded by students – visionaries. Their talents remain undiscovered in schools that limit the funds allocated for creative activities. Students, because of the routinization of teaching, are less likely to develop the creativity that can be stimulated in a properly prepared space. Globalization, prompted by the development of technology, is affecting the creativity crisis by reconstructing organizations. Companies are beginning to require employees to think outside the box. It is, researchers have deduced, the components of creativity such as imagination, art and freedom that are becoming the drivers of education, allowing the training of innovators whose skills provide, among other things, the ability for organizations to stand out in the market.

This article discusses the crisis of creativity and imagination, as well as their role in education. The relationship between creativity and knowledge is discussed, supplemented by a consideration of the importance of art in the process of knowledge acquisition and children's development. The author cites creative solutions of schools that can be and are used in early childhood education, among others.

Keywords: imagination, imagination crisis, creativity, visionary, art, education, education of the future, knowledge, emotional intelligence

About the Author

Anna Grabowska – a PhD candidate at the Doctoral School of Social Sciences at Jagiellonian University in the discipline of Social Communication and Media Sciences. She holds a second degree in Journalism and Social Communication and a first degree in Cultural and Media Management from Jagiellonian University. She is also currently expanding her cultural knowledge by studying Media Art at the Eugeniusz Geppert Academy of Fine Arts in Wrocław. In her research, she addresses topics related to the impact of artificial intelligence on art and culture, cultural education in the online space, and communication. She is the founder of the educational and cultural profile “Historiasztukinasto” aimed at spreading knowledge about art among different audiences.

Ten utwór jest dostępny na [licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe](#).

